

Vrienden MAGAZINE

● ISVW VRIENDEN

JAARGANG 30
NUMMER 3
SEPTEMBER 2024

ISVW
● VRIENDEN

*“Uitstel is het beste
geneesmiddel voor
woede.”*

*Seneca, Romeins filosoof,
staatsman en toneelschrijver
(5 v. Chr. - 65)*

Inhoudsopgave

Vriendenmagazine nr. 3 - september 2024 'Woedend en wijs'

Van de Voorzitter	3
Agenda Activiteiten	4
Het hernieuwde Filosofenpad	6 - 7
Hoe denk jij erover?	8
Filosofie aan de keukentafel	9 - 17 - 23
Mensen van de ISVW	10 - 11 - 12 - 13
In beeld Rosemarijn	14
Interview Vincent Blok	18 - 19 - 20
Vrienden Leesclub	22
Zinrijke beelden	27
Filosofiefestival	29
Colofon	32

Woedend en wijs

Door Frans van der Lem

Volgens Michel de Montaigne is woede een emotie die in zichzelf genoeg scheidt. "Er bestaat geen emotie die de zuiverheid van ons oordeel meer afbreuk doet."

Tegelijkertijd zullen onze woorden meer effect sorteren wanneer we er vierkant achter staan, dan wanneer we maar doen alsof. Woede kan ons daarbij behulpzaam zijn. Echter, zolang de opwindingsgolf niet geluwd is, moeten wij geen stappen ondernemen, zo leerde ik uit eigen ervaring.

Rond mijn veertigste laat ik mij verleiden om voorzitter te worden van een groot operakoor. Bemiddelen en compromissen sluiten zijn mij op het lijf geschreven. Er zijn echter niet alleen organisatorische problemen. Later blijkt dat diverse individuen elkaar vrijwel naar het leven staan. Mijn begripvolle benadering werkt averechts. Slapeloze nachten levert het mij op. Woedend stel ik de beschermheer voor het koor maar op te heffen. Hij waarschuwt me dat zo iets alleen maar kan met algemene instemming. Ik dien mij aan de statuten te houden. Daarmee kan ik het doen.

Halverwege de eerstvolgende koorrepetitie trachten we als bestuur het koor bij te praten over de te houden concerten. Onmiddellijk weer gebakkelei. Van alle kanten. Geheel tegen mijn gewoonte in, zet ik met extra volume mijn baritonstem in: "Als verdeeldheid het enige is dat ons bijeenhoudt, kunnen we dan niet beter het koor opheffen?" Massale ontsteltenis. Nee!

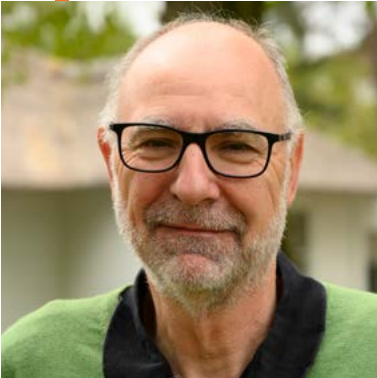
Men wil juist graag met elkaar zingen. "Dan is het afgelopen met het onderling getreiter! Wanneer ik merk dat iemand de poten onder andermans stoel vandaan zaagt, spreek ik u daarop aan. En ik wacht niet!" bries ik. Via mijn ooghoek zie ik een zelfingenomen koorlid zijn buurman sarren. Ik aarzel geen moment en zeg: "U biedt nu uw verontschuldiging aan!" De man schampert: "Wie denkt u wel dat u bent?" "Ik ben de voorzitter van dit koor! In ieder geval tot de eerstkomende algemene vergadering! U biedt nu uw verontschuldiging aan of u vertrekt!" Gedecideerd wijs ik naar de buitendeur.

Honderd volwassenen houden verschromp hun adem in. De spanning is om te snijden. Schoorvoetend biedt de man met gebogen hoofd zijn excuses aan. "Dan is het nu pauze!" dicteer ik. Sommigen kijken mij met natte ogen aan. Het koor gaat vervolgens prachtig zingen.

Van de voorzitter

Terug- en dan weer vooruitkijken

Door Fred Ahsmann

Normaal gesproken gebruik ik dit voorwoord om vooruit te kijken. De herfst staat voor de deur en de activiteiten die daarbij horen dringen zich op. Maar ik kan het niet laten om met voldoening terug te blikken op het afgelopen half jaar.

Het absolute hoogtepunt? De opening van het filosofenpad op 9 juni. Aan de ontwikkeling van dit pad hebben we met veel enthousiaste mensen hard gewerkt en toegeleefd naar de opening. Het resultaat was een dag waarop alles klopte: stralend weer, veel belangstellenden (meer dan 100), een boeiende lezing van Hans Achterhuis, vlekkeloze techniek en ruime media-aandacht, van Trouw tot NPO Radio. Een prestatie om trots op te zijn, mede dankzij de inzet van velen. En als kers op de taart werd Hans Achterhuis benoemd tot ereid van de Vrienden.

Ook de algemene ledenvergadering, die voorafging aan de opening, verliep voorspoedig. De aanwezigen waardeerden het jaarverslag over 2023 en de begroting en het meerjarenbeleidsplan werden met unanieme instemming goedgekeurd. We hebben ook een nieuw bestuurslid mogen verwelkomen: Maarten van Doorn, filosoof en auteur van het boek "Waarom we beter denken dan we denken", dat genomineerd was voor de Socratesbeker.

Maar nu toch een blik op de komende herfst, die begint met een mooie nazomer. De sfeer van de gedichten van Vasalis over de herfst komt hier bij mij op, zoals in het gedicht *October*:

We hebben weer veel om naar uit te kijken. In september verwelkomen we Martha Claeys, winnares van de Socratesbeker, in ons filosofisch café. In oktober maken we de winnaar van de Kitty van der Vliet Essaywedstrijd 2024 bekend en in november duiken we in de klimaatfilosofie met Jan Bransen.

Tot slot bevat deze editie van het vriendenmagazine een rijk scala aan artikelen, dankzij onze enthousiaste redactie. Dank daarvoor! De herfst belooft net zo inspirerend te worden als de zomer die we achter ons laten.

Agenda

Vrienden Activiteiten en Cafés 2024

DATA		VRIENDEN ACTIVITEITEN EN CAFÉS
Zondag 21 januari 2024	15-17 uur	Michel Dijkstra geeft een lezing over zijn nieuwe boek <i>Japanse filosofie. De denkweg van verfijning en verbinding</i> . Met Okinawaanse muziek van Fumiko Miura.
Zondag 18 februari 2024	15-17 uur	Filmcafé met de film <i>Paris, Texas</i> van Wim Wenders. We gaan in op de vraag in welke mate het medium film aanleiding geeft tot filosofische verdieping. Met inleiding en gespreksleiding door Dick Keijzer en Fred Ahsmann.
Zondag 17 maart 2024	15-17 uur	Marthe Kerkwijk geeft een lezing over het gedachtegoed van Clara Wichmann over het recht tot straffen n.a.v. haar onlangs verschenen boek <i>Het recht tot straffen hebben we niet</i> .
Zondag 31 maart 2024		Uiterste datum voor het indienen van subsidieaanvragen voor uitzonderlijke initiatieven op het gebied van de publieksfilosofie.
● 13-21 april 2024		Week van de Kinderfilosofie met als thema 'Is chaos erg?'.
Zondag 21 april 2024	15-17 uur	Thijs Lijster geeft een lezing over zijn boek <i>Wat we gemeen hebben, een filosofie van de meenten</i> .
Zondag 12 mei 2024	15-17 uur	Jos Stollman geeft een lezing over zijn boek <i>Waarom de tijd (niet) stroomt</i> en vertelt hoe het fenomeen 'tijd' licht werpt op ons bewustzijn.
Zondag 9 juni 2024	13.30-15 uur	Algemene ledenvergadering .
●	15-17 uur	Feestelijke opening van het vernieuwde Filosofenpad door Hans Achterhuis . Het Filosofenpad is een wandeling langs tien filosofen door de Leusdense natuur, waarbij je leert over hun ideeën.
● Zondag 15 september 2024	15-17 uur	Socratesbeker 2024 . Presentatie door winnaar Martha Claeys met haar boek <i>Trots</i> .
Zondag 20 oktober 2024	15-17 uur	Grote prijsuitreiking van de Kitty van der Vliet Essaywedstrijd , voor jonge denkers. Martha Claeys licht in haar rol van juryvoorzitter het juryoordeel toe over de winnaar en de genomineerden. Gastspreker Jannah Loontjens .
Donderdag 31 oktober 2024		Uiterste datum voor het indienen van subsidieaanvragen voor uitzonderlijke initiatieven op het gebied van de publieksfilosofie.
Zondag 17 november 2024	15-17 uur	Jan Bransen geeft een lezing over zijn nog te verschijnen boek <i>En nu? De mens als bedreigde diersoort, dat gaat over klimaatfilosofie</i> .
Zondag 1 december 2024		Besluit subsidieaanvragen najaar 2024.

Het programma van de filosofische cafés wordt samengesteld door de cafécommissie. Deze bestaat momenteel uit: Dick Keijzer, Margreet de Zeeuw, Luc Meuwese, Fred Ahsmann, Rity van der Avoort, Ellen Hofstra en Els Bijsterbosch. Deze commissie streeft naar variëteit en afwisseling in de onderwerpen en beoogt de relatie tussen belangstellenden in publieksfilosofie te verdiepen en te versterken. Wie graag wil meedenken over vorm en inhoud van de cafés, kan contact opnemen met een van de leden van de commissie.

- Cafés met een groene punt bevatten een presentatie van een project dat door de Vrienden is gesubsidieerd.

Is de wolf een lustmoordenaar?

Over de transcendente mens en het immanente dier

De Franse filosoof Georges Bataille (1897-1962) zet in zijn boek *Theorie van de religie* (1948) de nietigheid van de mens tegenover de grootsheid van de kosmos. In die kosmologische grootsheid van het universum is de aarde niet meer dan een klein nietig deeltje en is de individuele gedachte van de mens nauwelijks van enige betekenis in het geheel van het denken.

Bataille heeft het hier nadrukkelijk over de mens als een zelfbewust, denkend wezen, dat zich daarmee onderscheidt van het niet-menselijke dier dat zich in zijn omgeving anders – impulsiever – beweegt en gedraagt. Dat maakt dat de mens zichzelf ziet als heerser over de planeet en daarom gebruik mag maken van de overvloed die de aarde hem te bieden heeft.

Bataille maakt onderscheid tussen de begrippen ‘transcendentie’, behorend bij de mens, en ‘immanentie’, behorend bij het niet-menselijke dierlijke leven. Transcendent betekent kijken met de blik van buiten naar binnen. Het subject, in dit geval de mens, is zich bewust van zichzelf en de andere objecten om hem heen. Hij beschouwt de wereld als geheel en is in staat om daarover te delibereren en bewuste beslissingen te nemen. Immanentie is dat wat zich uit zichzelf en zich van binnen naar buiten verklaart. Het gaat daarbij om ‘de onmiddellijkheid’ van wat er in de omgeving gebeurt. Het immanente dier reageert niet op die onmiddellijkheid vanuit een bewustzijn, maar op wat er is, zonder dat daar een gedachte over is. Het is alsof het subject zich als ‘water in water’ bevindt.

Marc Bekaert, de vertaler van Batailles *De theorie van de religie*, geeft in zijn eigen duiding op Batailles werk (*Toelichting en commentaar bij een a-theologie*) aan dat hij het merkwaardig vindt dat dieren in hun strijd met soortgenoten in principe nooit overgaan tot het doden van de tegenstander. De mens voelt in zijn transcendente beleving van de wereld echter een fundamenteel verschil tussen aan de ene kant de orde van het nut, de economische waarden binnen de menselijke samenleving, en aan de andere kant de orde van het exces, de lokroep van het nutteloze; destructie, oorlog, luxe.

In het dagelijkse spraakgebruik zet de mens zijn eigen antropomorfe jargon in als verklaring voor het immanente gedrag van dieren. Hij projecteert daarmee zijn eigen menselijke eigenschappen en gedrag op dieren. Een interessante casus in deze context is de terugkeer van de wolf naar de territoria in Nederland waar hij ruim 150 jaar geleden nog een van de belangrijkste predatoren was. Sinds die terugkeer, die door natuurliefhebbers positief werd begroet, maar door veeboeren wordt verafschuwd, zijn er verschillende botsingen geweest tussen de wolf en het belang van de veehouder.

“De wolf is een lustmoordenaar”, zei bijvoorbeeld een veehouder naar aanleiding van een grote slachtpartij onder zijn schapen door een wolf. Schapenhouder Reinhard Olthuis werd in een artikel van de regionale krant *De Puttenaer* (2022) als volgt geciteerd: “Het dier doodde een aantal [van mijn] schapen en deed er verder niets mee. En hij komt terug en het horrorscenario herhaalt zich. Een zinloos slagveld in de weilanden en waarom?” Olthuis realiseerde zich bij zijn uitspraak niet dat de mens binnen zijn eigen transcendente domein de wolf verre overtreft als ‘moordenaar’ door zijn excessieve oorlogen tegen andere mensen en zijn massaproductie van dierlijk vlees. “Ten behoeve van de orde van het menselijke nut ontketent de mens de orde van de overvloed en ontdoet hij zich daarmee van zijn natuurlijke remming”, constateert Bekaert.

Bataille overleed in 1962. Er leek in die tijd nog geen sprake van klimaatverandering te zijn, hoewel andere problemen zoals milieuvervuiling en afvalproblemen al zichtbaar waren. Een decennium later werd het rapport van Rome gepubliceerd. De kern van de conclusie die een groep wetenschappers toen al trok, was dat de mens de aarde aan het uitputten is. Als Bataille nog geleefd had, had hij zich daar waarschijnlijk bij aangesloten.

Door Stefan Steenkamp

”
Hij projecteert
daarmee zijn
eigen menselijke
eigenschappen
en gedrag op
dieren.

Het hernieuwde Filosofenpad, een heel proces

Door Anja Hoogenboom

Op 9 juni 2024 was het zover: de heropening van het hernieuwde Filosofenpad. Het werd een hele happening met grote opkomst. Op de dia bij de presentatie in de zaal zagen we talloze namen van mensen voorbijkomen die eraan meewerkten. Want zo'n project gaat natuurlijk niet zo 1-2-3.

Daar gaan heel wat denkwerk, besprekingen met de gemeente en uitvoerend werk aan vooraf. En niet te vergeten de ontwerperskwaliteiten van zowel vormgever Jelle de Visser als kunstenaar Hadewijch Ouwendijk, die alle etsen op de borden heeft gemaakt.

Tijdens de voorbereidingen werd er goed over nagedacht; hoe verbreed je het Filosofenpad zo goed mogelijk, welke filosofen kunnen erbij komen zodat je niet alleen 'witte mannen' presenteert? De keuze is gevallen op: Zhuang Zi, Ibn Rushd (Averroës), het echtpaar Harriet Taylor en John Stuart Mill, en Simone de Beauvoir. De al bestaande borden van Plato, Aristoteles, Spinoza, Rousseau, Nietzsche en Arendt zijn ook vernieuwd.

De voorzitter van de Vrienden van de ISVW, Fred Ahsmann, vertelde gloedvol over dat hele proces, geassisteerd door Sanne Rombouts, die haar master Filosofie doet aan de universiteit in Antwerpen en projectleider was. Hij was haar rechterhand bij dit project onder het motto: samen de schouders eronder en proberen iets te maken wat duurzaam, aantrekkelijk en aansprekend is in het mooie landschap. Vandaar dat het thema natuur rondom deze borden is gekozen. Via QR-codes en een podcast kunnen wandelaars luisteren naar het verhaal over de filosofen en hun gedachtegoed over de natuur.

Met de natuur én met de filosofie heeft Hans Achterhuis als voormalig Denker des Vaderlands een sterke verbondenheid. Hij is al 33 jaar lid van onze vereniging van Vrienden van de ISVW en ontving deze dag het erelidmaatschap. Hij vertelde dat er in Rusland, in Kaliningrad, een filosofenweg is. Dat is het laantje waar Immanuel Kant altijd liep toen het nog Königsberg heette. Verder bevindt zich in Heidelberg een steile 'Philosophenweg'

die de richting op gaat van een vroeger huis van Hannah Arendt. En in Parijs is een filosofisch restaurant. Maar... de mooie filosofische route in Leusden vond hij 'baas boven baas'.

Dat was natuurlijk koren op de molen van de wethouder van Leusden, de heer Frank de Wit, die zei dat hij met gepaste trots deze heropening meemaakte en dat men tijdens de filosofische wandeling de kracht van contemplatie kan voelen.

De kersverse voorzitter van de Stichting ISVW, Vincent Blok, benadrukte ook het belang van het proces dat men tijdens het wandelen kan ervaren. De ISVW heeft diverse groepen benaderd om hen over het Filosofenpad te informeren. Zo bind je allerlei mensen aan elkaar en dat is het mooie van wandelen, filosoferen, overleggen en samen iets ontwikkelen.

In de fotoreportage valt te zien hoe, eenmaal buiten, Hans Achterhuis bij het bord van Plato een knop indrukte om de QR-code officieel te openen. Daarna ging iedereen in groepjes op stap over het Filosofenpad.

Vincent Blok: "Filosofen houden zich bezig met paden en wegen."

Anja (63 jaar): "Dat Kant er niet in zit, kan natuurlijk niet."

Gonny (63 jaar): "Fantastisch! Maar ik ben de ontwerper van de frames..."

Carolien (58 jaar): "Ik hou erg van de natuur en ook van filosofie. Dit pad combineert dat mooi."

Jos (61 jaar): "Ik werk bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Dit pad biedt de nodige diepgang voor mensen."

Koen (48 jaar, Wouter (45 jaar), Dick (39 jaar) en Hugo (7 jaar): "Wij zijn (klein)zonen van Hadewijch, die de etsen op het pad maakte. Koen heeft ooit nog de subsidieaanvraag voor het eerste Filosofenpad verdedigd omdat zijn moeder en vader Hugo met vakantie waren. Vader en opa Hugo is initiatiefnemer van het oorspronkelijke Filosofenpad. Opa Hugo was een denker, zijn lievelingsfilosoof was Nietzsche. Kleinzoon Hugo is naar zijn opa vernoemd en leest nu al aandachtig de krant, dat belooft wat..."

Hans Achterhuis:

"In Duitsland loopt de Philosophenweg. In Rusland heb je het Filosofenlaantje (Immanuel Kant). In Frankrijk kun je eten bij restaurant Les Philosophes. ... en in Nederland hebben we sinds vandaag het Filosofenpad."

Ton (68 jaar): "Ik moet het nog lopen." Een heel filosofisch antwoord :-)

Jan (84 jaar): "Ik ben al 38 jaar Vriend van de ISVW. Ooit begon het voor mij met een Diner Pensant, dan ging ik na het werk hier dineren en filosoferen. Ben ook voorzitter van de Vrienden geweest. Paul Wouters heeft me al eerder het pad rond gereden want ik loop slecht momenteel. Daarom loop ik vandaag niet mee."

Hayo (70 jaar): "Vroeger liep ik hier vaak te wandelen met mijn hond, dus ik ken het hier al wel. Mijn interesse in filosofie is er al lang, ik studeerde comparatieve filosofie in Antwerpen."

Ben (71 jaar): "Mooie teksten, geven ander perspectief op relatie mens en natuur."

'Hoe denk jij erover?'

Door Hidde de Blouw

Filosoferen met kinderen en jongeren

"Filosofie is het enige vak dat niet geïnteresseerd is in het juiste antwoord geven, maar in wat ik denk." Zo zei een middelbare scholier het tegen Martijn Janssen, docent Filosofie aan het Veluws College Walterbosch in Apeldoorn. Via Paulien Hilbrink van Centrum Kinderfilosofie kom ik met hem in gesprek over filosoferen met jongeren.

Filosofie is geïnteresseerd in jou! De (on)wijs mooie opmerking hierboven werd gemaakt tijdens een introductieles van het vak Filosofie. Martijn Janssen had zijn lessen Filosofie strak volgens het curriculum kunnen inrichten, maar hij creëert zo veel mogelijk ruimte om het keurslijf van kennistoetsen met de 'juiste antwoorden' open te wrikken. Door samen met de leerlingen alledaagse thema's, hún vragen en hoe je met elkaar filosoferend kunt zoeken naar antwoorden, als uitgangspunten te nemen. Ook via de huiswerkopdrachten, bijvoorbeeld met je ouders filosoferen over het doen van de afwas of het inpakken van de koffer voor een reis. Terug in de klas gaat het niet alleen om de presentatie van de verhalen, maar ook om het filosofisch op elkaar doorvragen. Van alles mag bevraagd en gezegd worden, maar wel met argumenten en onderbouwing. Dit heeft ook effect op groepsdynamiek en sociale druk; er ontstaat meer openheid in de onderlinge verhoudingen. Tussendoor verbindt Martijn dit met inzichten

” Terug in de klas gaat het niet alleen om de presentatie van de verhalen, maar ook om het filosofisch op elkaar doorvragen.

en gedachten van filosofen, zoals van stoïcijnen, Nietzsche en existentialisten. Zo bleek Simone de Beauvoir aansprekend voor de vrouwelijke leerlingen in een bespreking van scènes uit de film *Barbie*. Martijn heeft voor de ondersteuning van zijn aanpak een eigen reader samengesteld met als rode draad de filosofie van de persoonlijke vorming. Dat past didactisch het beste bij deze leeftijdsgroep. De opdrachten leiden de leerlingen vanuit verschillende filosofische perspectieven langs vragen als: wie ben ik, wat wil ik, hoe doe ik dat. Het aan elkaar vertellen van verhalen en ontdekkingen versterkt de vrijheid om je eigen verhaal te durven vertellen en tegelijkertijd respectvol medeleerlingen op hun verhaal te kunnen bevragen.

De aanpak van Martijn Janssen is een mooie uitwerking van de visie die ook door Centrum Kinderfilosofie (CK) en

de docentenopleiding van de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie (HTF) wordt gevolgd, namelijk dat kinderen de gelegenheid krijgen om op school samen te oefenen met denken. Martijn is naast zijn docentschap studietoelator Onderwijs bij de HTF voor de opleiding tot tweedegraads docent Filosofie en Burgerschap. Paulien Hilbrink van CK is ook verbonden aan deze docentenopleiding en vertelt dat het streven is onderwijs 'filosofischer te maken'. Denk niet alleen aan docenten Filosofie zoals Martijn, maar ook aan andere vakdocenten of begeleiders bij museumbezoeken, schoolprojecten, bibliotheken of in bijvoorbeeld de jeugdregressering. Paulien is voor het project Maaktaal gastdocent op de Daltonschool Reggewinde (Nijverdal/Hellendoorn). Het project is een mooi voorbeeld van de verbinding tussen kunstvakken en filosofie. Kunstvakdocenten en kinderfilosofen geven het taalonderwijs vorm, door creatief én filosofisch concepten als 'gevoel' en 'tijd' te onderzoeken. Leest u verder op maaktaal.nl. Bijvoorbeeld het verhaal over het moment van juf Merel over spreken met je lichaam en hoe kinderen elkaar daar onderling bij helpen, ook na de les. Paulien vertelt ook dat er inmiddels een mooi netwerk rondom filosoferen met kinderen en jongeren is ontstaan.

Centrum Kinderfilosofie organiseert op zaterdag 9 november a.s. een middag met workshops waarbij je gaat filosoferen zoals professionals dat doen in het voortgezet onderwijs, het basisonderwijs, met kleuters en in de gevangenis. Save the date en houd de informatie in de gaten op kinderfilosofie.nl/product/dag-van-de-kinderfilosofie. Je kunt natuurlijk ook naar het Denkkraacht-festival gaan op 9 november, maar ja, waar ligt de toekomst?

Martijn Janssen

“Dan denk ik: ik wil jou slaan.”

Filosofie aan de Keukentafel

Deel 1 - Waarom ben ik boos?

- Ik:** Ben jij vaak boos?
Ramses: Ja eigenlijk wel ja.
Ik: Wat is vaak?
Ramses: Een halve keer per dag.
Ik: Was je gister boos?
Ramses: Volgens mij wel, ja. Een paar keer.
Ik: Waarom was je boos?
Ramses: We waren het gewoon niet met elkaar eens.
Ik: Oh ja. Want?
Ramses: Iets van... eh...
Ik: Telefoon?
Ramses: Ja.
Ik: Wat gebeurt er dan bij jou als je boos bent?
Ramses: Dan denk ik: ik wil jou slaan.
Ik: Ah, je wil meteen geweld gebruiken!
Ramses: Niet altijd, alleen als ik écht boos ben.
Ik: Als je woedend bent?
Ramses: Boos zijn is als je dingen zegt die niet horen en die je eigenlijk niet meent. Woedend zijn is echt boos zijn. Dan ben je het er hélemáal niet mee eens.
Ik: Boos zijn XXL. Ben je dat wel eens?
Ramses: Ja hoor.
Ik: Is dat als je met de deuren gaat gooien? Ben je dan woedend?
Ramses: (lacht) Soms denk ik: Waarom ben ik zo snel boos? Want het voelt wel alsof ik vaker boos ben dan anderen.
Ik: Op wie ben je vooral boos?
Ramses: David (red. broer) en op jou soms ook, maar dat komt omdat ik een puber ben. Ik ben nooit boos op mijn vrienden. Mijn vrienden zijn eerder een medicijn tegen boosheid.
Ik: Je mag best boos zijn op mij hoor. Misschien ben je juist sneller boos op de mensen die toch wel van je houden, zoals je familie. Daar kun je lekker boos op zijn.
Ramses: Op Josephine (red. tweelingzus) ben ik nooit boos.
Ik: Nee? Vind je haar nooit vervelend?
Ramses: Ik doe vooral dingen die zij vervelend vindt.
Ik: Ah, dus zij is vaak boos op jou!
Ramses: Ze heeft meestal ook wel een reden.

Ramses (11 jaar) en ik, hun moeder Claudia (45 jaar, filosoof en communicatiespecialist), voeren een klein gesprek over grote onderwerpen.

Geef Vriendschap cadeau!

Nu verkrijgbaar bij de Vrienden van de ISVW: een denk-cadeaubon om aan je vrienden te geven. Wil je een duurzaam én inspirerend cadeau voor een verjaardag? Geef dan een cadeaubon van de Vrienden aan je vrienden.

Met deze bon wordt de ontvanger gedurende één jaar Vriend van de ISVW en steunt daarmee ook de publieksfilosofie. Je kunt een jaar lang voor een vriendenprijs deelnemen aan filosofische

cafés, krijgt vier keer een Vriendenmagazine, maakt een Vriendenwandeling en ontmoet andere Vrienden van de publieksfilosofie.

De cadeaubon is verkrijgbaar bij de receptie van de ISVW en via isvw.nl/shop/vrienden-cadeaukaart/ Vanaf het moment van registratie start één jaar Vriendschap van de ISVW. Veel denkplezier!

Arnold Nijen Twilhaar restaurantmanager

Arnold Nijen Twilhaar (1963) woont in Amersfoort en werkt sinds een jaar of drie in een dubbelfunctie met Jos als restaurantmanager bij de ISVW. Zijn dubbele achternaam komt van oudsher uit de Achterhoek. Daar vind je nog een aantal Nijen Twilhaars. Arnold heeft twee zonen, Nick van 26 jaar en Bas van 23 jaar. Zijn liefhebberij, naast de horeca, is de golfsport waarin zijn handicap elf is.

Het Vriendenmagazine is deze rubriek met de naam 'Mensen van de ISVW' afgelopen jaar gestart. Iedereen die een cursus volgt kent natuurlijk de docent die voor de klas staat, maar wie weet hoe de serveerster heet of kent de naam van de receptioniste? Weet je wie de kamer deze dag heeft schoongemaakt? Of wie de ober of keukenhulp is? We willen in deze rubriek nu eens al die mensen in het zonnetje zetten die helpen om een cursus bij de ISVW zo aangenaam mogelijk te maken. Natuurlijk zijn dat er veel! Deze keer is Arnold Nijen Twilhaar in zijn rol als restaurantmanager aan de beurt om beter te leren kennen.

Een horecaman in hart en nieren

"Ik heb hier een duobaan als restaurantmanager met Jos samen. Omdat Jos al een tijdje afwezig is, doe ik dat nu alleen. Daarom werk ik momenteel vooral overdag. Mijn team heeft zeven vaste medewerkers en een aantal flexibele krachten die ik in kan zetten als het druk is, dus afhankelijk van het aantal groepen dat hier is. In de zomer zijn dat vooral deelnemers aan de summerschools, maar over een week of zo dan komen er weer boekingen van bedrijven. Dat betekent dan meer maatwerk, zeker als er zo'n tien groepen zijn. Soms serveren we in dat geval een buffet om het allemaal beheersbaar te houden en een andere keer kiezen we, als dat mogelijk is, voor het uitserveren van een driegangenkeuzemenu. De bedrijfsboekingen zorgen voor extra werk inderdaad. Dan ben ik blij met die flexibele mensen in mijn team! Iedereen wordt hier goed

„Daarna brak een mooie tijd aan omdat ik ging werken in Hotel Dennenhoeve, in Nunspeet op de Veluwe.

ingewerkt, mag ook een cursus volgen natuurlijk, maar de praktijk is toch de beste leerschool in de horeca.

Voor mij begon dat al op jonge leeftijd. Hoewel ik in Zwolle geboren en getogen ben, deed ik de koksschool in Groningen op mijn achttiende. Al snel merkte ik dat ik geschikter was als gastheer, meer dan in de keuken. Ik heb drie broers en eentje daarvan had twee bakkerijen in Amersfoort. Bij hem ben ik gaan werken omdat ik als laatste zoon nog thuis woonde en de deur uit wilde. We gingen een keer eten bij restaurant Bellevue in Woudenberg, dat heet nu Ribhouse Texas, en ik heb meteen gesolliciteerd. Ik ben er gaan werken en een jaar of acht gebleven. Toen volgde Hotel Huize Den Treek, ken je dat nog? Daar werkte ik zo'n vijf jaar totdat het werd verkocht. Ik wist niet wat de nieuwe eigenaren ermee gingen doen en ben er weggegaan. Daarna brak een mooie tijd aan omdat ik ging werken in Hotel Dennenhoeve, in Nunspeet op de Veluwe."

Hoogte- en dieptepunten

"De eigenaar van Dennenhoeve vroeg me om zijn hotel-restaurant te gaan runnen en het klikte goed met die man. Even later bood hij me ook de bedrijfswoning naast het hotel aan om met mijn gezin in te gaan wonen. Een kast van een huis. Na een paar jaar als bedrijfsleider te hebben gewerkt heb ik het hotel gekocht en helemaal naar mijn hand gezet. Mijn twee zonen waren in die tijd nog jochies en zijn eigenlijk opgegroeid in de horeca. Ze waren er altijd bij en konden zomaar op een avond op de barkruk gaan staan om een liedje te zingen. En bier tappen natuurlijk. Mijn ex-vrouw en ik werden op

„ Omdat in die jaren op tv het programma 'Dancing with the stars' liep, organiseerde ik datzelfde concept maar dan met BN'ers uit Nunspeet. Ik vroeg notabelen of bekende winkeliers uit Nunspeet die dan gingen dansen met een professionele danser van de dansstudio uit Harderwijk.

dansavonden die ik organiseerde in Dennenhoeve regelmatig ten dans gevraagd door onze bezoekers. Ik kon helemaal niet dansen en besloot in Harderwijk op dansles te gaan.

Omdat in die jaren op tv het programma 'Dancing with the stars' liep, organiseerde ik datzelfde concept maar dan met BN'ers uit

Nunspeet. Ik vroeg notabelen of bekende winkeliers uit Nunspeet die dan gingen dansen met een professionele danser van de dansstudio uit Harderwijk. De burgemeester wilde niet meedoen maar verwees me door naar een van zijn wethouders. Tja, toen heb ik hem maar gevraagd om in de jury te komen zitten en dat wilde hij wel (lacht). Die wedstrijd heb ik vijf jaar georganiseerd in Nunspeet. Dat zorgde natuurlijk voor veel publiciteit, dat snap je. Elke week verscheen er een artikel of interview in de krant. Volle bak. En dan hadden we boven op zolder ook nog een Ierse pub voor de zondagmiddag. En kerstarrangementen natuurlijk. Het kon niet op in die tijd. 2007 was een topjaar.

”

Chantal reageerde binnen twee uur! Ze vroeg of ik snel kon komen werken. Na een gesprek op dinsdag ben ik donderdag begonnen.

De horeca en het runnen van een hotel brengen veel verantwoordelijkheden met zich mee. Zeker in de jaren dat de economische crisis speelde in 2008-2009. Het waren slechte jaren waarin ik ook mensen moest ontslaan. Dat heeft impact op je persoon en maakt je er niet aardiger op. Niet voor je personeel noch voor je klanten of gezin. Je moet per slot enorm op de centen letten. Ik wilde het hotelpand, de stenen zeg maar, heel graag overnemen van de eigenaar die een groot deel van het jaar in Portugal woonde. Het liep op niets uit. Plotseling werd het pand aan een ander verkocht. Voor mij een verrassing omdat ik meende als eerste in de rij te staan om het pand te kopen. Niet dus. En toen wilde de nieuwe eigenaar ook nog ingrijpen in de gang van zaken binnen het hotel. De verhouding met hem raakte al snel verstoord en rechtszaken volgden. Ik moest de tol betalen, net als mijn gezin. We leden allemaal onder de stress. Wilde ik dit wel? Nee dus, na drie maanden was het hotel verkocht.

Na die verkoop heb ik even een time-out genomen van een paar maanden, het had veel van me gevegd. Toch begint het dan weer te kriebelen en toen ik door de heer Foppen, die van Scheer & Foppen, gevraagd werd om zijn hotel in Hierden te gaan runnen heb ik 'ja' gezegd. Niemand in Hierden kende dat hotel en daar heb ik verandering in gebracht. Na een paar jaar werd het pand verkocht en kon ik het overnemen, maar ik had geen zin meer om weer mijn nek uit te steken. Toen ging ik werken bij een gesubsidieerde zorginstelling met drie hotels. Als zzp'er heb ik meegeholpen om daar een omslag te maken. Maar de subsidie stopte en na zeven maanden stapte ik eruit.

”

Met de kerst gaat het hele restaurant hier trouwens op de schop en wordt vernieuwd.

Met mijn zoon heb ik vervolgens een restaurant in Castricum gekocht en niet al te lang daarna weer verkocht om na dit avontuur aan de slag te gaan bij Postillion Hotel Arnhem. Eerst in de bediening op een vier-uurscontract, maar na een paar maanden begon het toch weer te kriebelen. Ik heb mijn vinger opgestoken bij de hoofddirectie en werd hoteldirecteur in Arnhem, met de opdracht om daar de boel op de rit te zetten, financieel en personeel. Maar er kwam een tweede directeur bij met wie het niet klikte. Toen was ik er wel klaar mee.”

Vernieuwing is nodig om geïnspireerd te blijven

“Ik heb mijn grote ambitie om een eigen hotel-restaurant te managen inmiddels bereikt. Maar dat heb ik nu genoeg gedaan. De ISVW past me daarom als een jas, ik vind het heerlijk hier. In coronatijd was er veel vraag naar horecapersoneel en, nadat ik me als zzp'er registreerde bij de Kamer van Koophandel, solliciteerde ik in 2021 per mail tegelijkertijd bij zo'n vijf hotels. Chantal (directeur van de ISVW, red.) reageerde binnen twee uur! Ze vroeg of ik snel kon komen werken. Na een gesprek op dinsdag ben ik dan ook op donderdag begonnen. Het bevalt uitstekend na al die zware jaren. Ik ben in loondienst gekomen omdat dat een voorwaarde was om een appartement in Amersfoort te kunnen huren. Met filosofie op zich heb ik eigenlijk niet zoveel. In mijn functie is dat ook niet zo nodig, maar het geeft wel meer variatie in het type klanten dat we hebben. Jeroen achter de bar praat natuurlijk meer met deelnemers die de cursussen volgen. In het restaurant ben je druk met serveren en vragen of het smaakt. Met de kerst gaat het hele restaurant hier trouwens op de schop en wordt vernieuwd. Ik zal jullie de ontwerpen zo wel even laten zien. Het wordt prachtig en helemaal van deze tijd. Het is inspirerend om te werken in een mooie tent. Zelf ga ik binnenkort samenwonen met mijn nieuwe liefde, ook dat is een nieuwe stap in mijn leven. Het valt allemaal samen, ik ben een blij mens.”

Arnold nomineert zijn collega souschef Niels van Delft.

ISVW | ONLINE COLLEGES

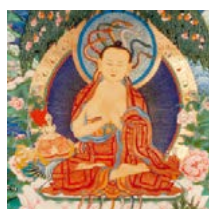
Om te filosoferen hoef je je leunstoel niet te verlaten, want de ISVW komt bij je thuis. Online colleges bieden je een korte inleiding tot een filosofisch vraagstuk. **Martha Claeys** modereert. Kijk op isvw.nl/online voor het actuele programma, en abonneer je op onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van ons aanbod.

DE ETHIEK VAN NEUROLOGIE EN VERSLAVING

16 SEPTEMBER 2024 | € 25,-

Wat vertelt het brein ons over het fenomeen verslaving? Is dit een puur neurologisch probleem, of komt er ook zoiets als de wil bij kijken? En wat zijn de ethische implicaties van de antwoorden op deze vragen?
Met **Anke Snoek**.

NĀGĀRJUNA

30 SEPTEMBER 2024 | € 25,-

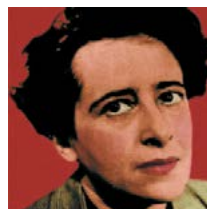
De mysterieuze Indiase wijsgeer Nāgārjuna laat niets heel van de menselijke neiging om de werkelijkheid als een verzameling objecten te zien. In plaats daarvan kunnen we beter inzien dat alles 'leeg' is van een eigen wezen.
Met **Michel Dijkstra**.

TOEVAL

14 OKTOBER 2024 | € 25,-

Het momentum in een verkiezingsrace, de ongezochte vondst in de wetenschap of de ontmoeting van twee geliefden: onze wereld barst van het toeval. Fortuna is een bode van geluk, maar kan ook grillig en genadeloos zijn. Kan de mens het toeval beheersen? En zouden we dat moeten willen?
Met **Jeroen Hopster**.

ARENDT OVER VRIJHEID

28 OKTOBER 2024 | € 25,-

Volgens Hannah Arendt hebben filosofen vrijheid altijd als geestelijke vrijheid begrepen, maar dat is een misvatting met grote gevolgen. Vrijheid behoort tot het politieke domein, en betreft altijd de vrijheid van handelen. Vrijheid is zelfs het doel van de politiek.
Met **Marthe Kerkwijk**.

MAURICE MERLEAU-PONTY

25 NOVEMBER 2024 | € 25,-

De Franse filosoof Maurice Merleau-Ponty breekt met de 'lichaamsvijandigheid' van de westerse filosofie. Hij stelt dat wij een lichaam zijn en dat het lichaam de wereld begrijpt en zijn weg erin weet. Deze manier van denken heeft grote invloed op de neurologie en de filosofie.
Met **Jan Flaming**.

In beeld

Woedend en wijs

Door Rosemarijn Krol

Hallo, ik ben Rosemarijn Krol, 23 jaar oud en werk sinds 4 jaar bij Ateliers De Wijde Doelen in Utrecht, waar kunstenaars in Outsider Art zich ontwikkelen. Ik ontwikkel me in keramiek, grafiek en fotografie. Ik vind het erg leuk om in ieder Vriendenmagazine een pagina te mogen vullen met mijn interpretatie en verbeelding van het thema van het nummer.

Contributie wordt € 65,-

Vanaf 1 januari 2025 wordt de jaarlijkse contributie verhoogd naar € 65,-. Dit besluit is unaniem goedgekeurd door de algemene ledenvergadering en is noodzakelijk om verschillende redenen.

De laatste contributieverhoging dateert uit 2015 en sindsdien zijn de kosten, mede door inflatie, aanzienlijk gestegen. Ook is sindsdien het ledental gedaald en daarmee zijn ook de inkomsten lager geworden. Gelukkig is de laatste vier jaar sprake van een stabiel aantal leden.

In de afgelopen jaren zijn we als Vriendenvereniging steeds meer activiteiten gaan organiseren met een groeiend aantal betrokken vrijwilligers en deelnemers. Hoewel onze vrijwilligers hun werk zonder vergoeding verrichten, blijven kosten zoals reiskosten en attenties niet uit. Op dit moment dekken de contributie-inkomsten niet langer de volledige kosten van onze activiteiten. Dit tekort wordt nu aangevuld vanuit het vermogen van de vereniging, maar dat vermogen willen we vooral gebruiken voor ons subsidiefonds en dus voor de publieksfilosofie. Het is ons streven dat de kosten voor onze eigen ideële activiteiten, zoals de filosofische cafés, het Vriendenmagazine en de Vriendendag, volledig gedekt worden door de contributies.

Wij zijn ervan overtuigd dat deze verhoging ons de ruimte biedt om verder te groeien als een actieve vereniging van betrokken leden en tegelijkertijd uitzonderlijke initiatieven op het gebied van publieksfilosofie in Nederland te blijven ondersteunen. Denk hierbij aan projecten zoals het ISVW-fellowship, de Kitty van der Vliet Essaywedstrijd, de Socratesbeker en vele andere.

We willen de lezer erop wijzen dat giften bovenop de contributie volledig ten goede komen aan ons subsidiefonds. Samen kunnen we zo blijven bijdragen aan de verrijking van de publieksfilosofie in Nederland.

Nieuws en besluiten uit de Algemene Ledenvergadering (ALV) van 9 juni 2024

- Filosoof Hans Achterhuis is benoemd tot tweede erelid van de Vrienden van de ISVW.
- In september gaat de pr-commissie van start. De Vrienden zoeken nog versterking!
- In 2026 vieren de Vrienden hun 110-jarig bestaan. Een lustrumcommissie bereidt de festiviteiten voor en zorgt voor de organisatie.
- Maarten van Doorn, universitair docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen, is het kersvers benoemde bestuurslid van de Vrienden.
- Fons Bouthoorn legt zijn secretarisfunctie neer. Het Vriendenbestuur zoekt dus per direct een nieuwe secretaris.
- Vincent Blok, hoogleraar filosofie aan Wageningen University & Research, is de nieuwe voorzitter van de Stichting ISVW.
- De Vereniging Vrienden van de ISVW heeft op dit moment 763 leden.
- De contributie stijgt van €50,- naar €65,- per jaar en dat is hoognodig.
- In 2023 is minder subsidie dan begroot verleend aan publieksfilosofische projecten en activiteiten.
- Er is afgelopen jaar voor het eerst gewerkt met een kascommissie. Willem van Katwijk zal de bestaande commissie voor de komende drie jaar versterken.
- Het beleid van de Vrienden voor de komende twee jaar is gericht op continueren en doorgroeien. Projecten zijn het Fellowship, de Kitty van der Vliet Essaywedstrijd voor jonge denkers, een Vriendendag, acht filosofische cafés en een netwerkdag voor alle filosofische cafés in Nederland. De Vrienden gaan ook meer aandacht besteden aan jonge Vrienden.

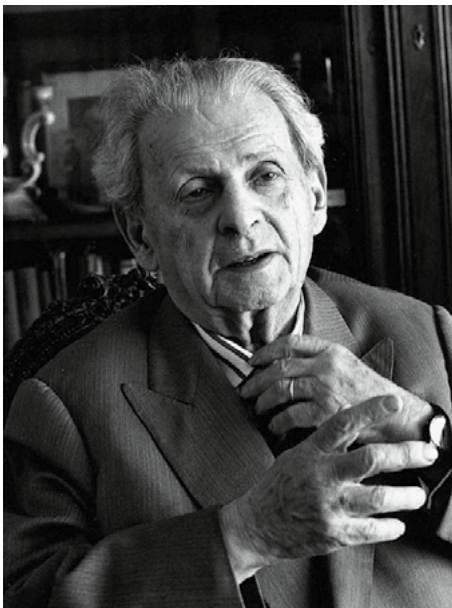

ISVW Summerschool 2024

De Ander

Als ik in de grote zaal van de ISVW plaatsneem voor de cursus 'Een kennismaking met Levinas' voel ik me enorm bevoorrecht. Hoewel de hitte van buiten het niet kan laten om vurig naar binnen te schijnen, hangt er een sfeer van nieuwsgierigheid, affectie en kennishonger. Ik besef me dat ik een geprivilegieerd persoon ben, omdat ik mijn continue zoektocht naar kennis bevestigd door hier aanwezig te zijn.

Jan Flameling is al meer dan 25 jaar verbonden als docent aan de ISVW, is eigenaar van Filosofisch Bureau Ataraxia en organiseert denkvakanties op het Griekse eiland Amorgos. Hij geeft ons les in het pittoreske bos van Leusden. Het strand denk ik erbij.

Emmanuel Levinas (1906 - 1995)

„*Zijn theorie van de Ander is niet gemakkelijk te noemen, enig doorzettingsvermogen is noodzakelijk.*

Levinas is een joodse filosoof die een indrukwekkende ethische theorie opstelt met de Shoah als zijn gruwelijke doorgemaakte werkelijkheid. Zijn theorie van de Ander is niet gemakkelijk te noemen, enig doorzettingsvermogen is noodzakelijk. Levinas' teksten, die we gezamenlijk doornemen, roepen verwonderingsklanken en moeilijkheidszuchten op. Toch zie ik het spreekwoordelijke begripslicht flikkeren. Het wordt me steeds duidelijker waar Levinas voor staat.

Om Levinas te begrijpen is het noodzakelijk om voorgaande opgestelde ethische theorieën en filosofische gedachtegangen te bestuderen. Mijn hartslag gaat omhoog als ik me bedenk dat Levinas geïnspireerd raakte door Heidegger. Meermaals heb ik een poging gedaan om Heideggers 'Zijn' te doorgronden, maar ik kom niet verder dan 'Wij zijn in de wereld'. Daarmee heb ik vast zijn theorie niet weten te doorgronden. Mijn hartslag bereikt weer een normaal kloppend niveau als blijkt dat Jan op een begrijpelijke wijze Heidegger weet uit te leggen. Het is in ieder geval een kennisbeginsel.

Levinas komt tot een ingrijpende omwenteling. Hij benadert de moraal vanuit de Ander, de Ander leest de wet voor. Door het luisteren naar de Ander weet je het juiste te doen. De Ander is naast een lichamelijk persoon ook een mystiek gegeven, een transcendentiaal 'iets', een goddelijk wezen wellicht? Daarmee verdwijnt het ego. Levinas' ethische theorie geeft geen concrete handvatten hoe te handelen. Dat is het mooie aan zijn theorie. Het enige wat nodig is, is luisteren naar de Ander. En dat hebben we gedaan!

Aan de bar heb ik mooie gesprekken gevoerd. Het is bijzonder te merken dat in een tijdsbestek van nog geen vijf minuten een dieper niveau wordt bereikt. Met gepijnigde hersenen verlaat ik het pand van de ISVW met een nieuwe denkvraag: Wat ga ik doen voor en met de Ander?

Door Anne Bogerd

“Dat je wijs bent. Dat is dat je dingen weet die niet goed zijn.”

Filosofie aan de Keukentafel

Boos, woedend en wijs

Ik lees een klein gedichtje over heel boos zijn voor *

Sjors: *Hoe kan je dat eigenlijk doen, dat je jezelf weer blij denkt?*

Ik: *Dit kindje deed dat door aan lekker snoep te denken, daar werd hij weer blij van. Doe jij dat ook wel eens als je boos bent?*

Sjors: *Soms maak ik een grapje, als iemand iets doet wat niet mag. Dan word ik weer blij. Ik hou van grapjes.*

Ik: *Als je zo heel boos bent, net als dat kindje, hoe heet dat dan eigenlijk?*

Sjors: *Kwaad!*

Ik: *Dat je bijna ontploft?*

Sjors: *Ja (maakt een soort ontplofgeluid) Woede!! Net als Tos en Otje **. Als Tos rood werd, dan werd hij woedend.*

Ik: *En wat gebeurde er dan?*

Sjors: *Dan ging hij met de borden smijten. En met de glazen. En de messen en de pannen. En dan heeft Tos geen woede meer, maar dan begint het hele verhaal van Otje met woede. Woede, woede, woede.*

Ik: *Woede kan dus ook weer voorbijgaan?*

Sjors: *Ja. Maar dat moet je zelf doen, daar kan niemand je mee helpen.*

Ik: *Waar komt woede dan vandaan?*

Sjors: *Dat weet ik niet. Het komt als iemand gemeen is tegen je.*

Ik: *Is het handig om zo woedend te zijn?*

Sjors: *Nee.*

Ik: *Waarom niet?*

Sjors: *Nou als je dat doet, dan zegt je kind almaar stop! En je moet dat ook niet doen. Je mag wel verdrietig zijn, of een klein beetje boos zijn, maar niet zo met de borden smijten en met de pannen en de vorken en de messen.*

Ik: *En waarom dan niet?*

Sjors: *Anders gaan de pannen en alles stuk, en dan is alles stuk in huis. Maar dat is allemaal gewoon maar een filmpje en een verhaaltje.*

Ik: *Ja, oké. Maar er zijn ook wel mensen die soms in het echt heel woedend worden hè.*

Sjors: *Ja. Dan doe ik bijvoorbeeld dit (balt vuisten en gaat een beetje trillen met de armen).*

Ik: *Oh. Jij gaat dan trillen van woede?*

Sjors: *Ja, want als jij soms een beetje streng bent, dan denk ik dat ik je gewoon een pets op je bil ga geven. Maar dan ben ik gewoon boos.*

Ik: *En denk je daar dan over na als je zo'n gevoel van boosheid hebt?*

Sjors: *Dan denk ik gewoon weer aan leuke dingen, zoals 'ik wil een kusje', 'ik wil een knuffel'. Maar dat zeg ik in mijn hart. Want anders is het nog steeds niet over.*

Ik: *En zegt je hoofd dan ook nog iets?*

Sjors: *Ja, die zegt 'hou daarmee op'.*

Ik: *Weet je ook al wat wijsheid betekent?*

Sjors: *Hmhm. Dat je wijs bent. Dat is dat je dingen weet die niet goed zijn.*

Ik: *Kunnen kinderen ook wijs zijn?*

Sjors: *Ik ben wijs. Ik weet alles wat slecht is en wat goed is en wat fout is. Slaan, stompen, duwen, knijpen, trekken, bijten. Allemaal slecht. Iedereen vertelde mij wat iets is, in andere woorden en in andere talen. En nu ben ik dan een wijsneus geworden (kijkt triomfantelijk).*

Sjors (4 jaar) en haar moeder Josie (41 jaar, filosoof en bedrijfsleider) proberen af en toe iets verder te praten dan hun neus lang is.

* Het gedicht 'boos' uit 'Nooit denk ik aan niets' van Hans en Monique Hagen.

** Sjors heeft het over het boek Otje, van Annie M.G. Schmidt.

Vincent Blok

“Ik ben een maatschappelijk geëngageerd mens”

Door Fred Ahsmann en Rity van der Avoort
Foto: Erwin van Aalst

Vincent Blok (1970) woont met zijn gezin in Voorburg. Hij is geboren in Scheveningen en heeft in Leiden gestudeerd. Zijn vrouw Petra is zangeres van een band die een crossovervariant van klassieke en moderne muziek maakt. Zij hebben samen drie kinderen die vernoemd zijn naar hoofpersonen uit romans. Gudrun van twintig jaar studeert aan het conservatorium, ze wil jazzzangeres worden, Storm van negentien jaar studeert film aan de kunstacademie en Demian van zeventien jaar gaat game-design studeren. Thuis loopt kooiker Roslinde rond. Vincent speelt piano en sport niet.

„*Literatuur is mijn grote liefde. Na het lezen van een roman schrijf ik altijd een persoonlijke noot over dat boek en de filosofische notie die het bij mij heeft gewekt.*”

De Stichting ISVW heeft een nieuwe, kersverse bestuursvoorzitter, Vincent Blok is zijn naam. Vincent is hoogleraar ‘filosofie van technologie’ aan de Universiteit Wageningen en ‘filosofie van AI en data science’ aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij is ook wetenschappelijk directeur van het 4TU Centre of Ethics and Technology, het samenwerkingsverband van de filosofiegroepen van de vier technische universiteiten.

Fred Ahsmann, voorzitter van de Vrienden van de ISVW en Rity van der Avoort, eindredacteur van het Vriendenmagazine, spraken op een vrijdagmiddag na afloop van de summerschool over Levinas die ze volgden, met hem. Het inspirerende en open interview bracht weer wat leven in hun vermoeide hoofden. We stellen deze voorzitter in dit interview aan jullie voor.

De academische wereld ken ik inmiddels goed

“Ik ben net terug uit Java en Bali. Afgelopen maandag kwam ik weer thuis en ik heb deze week nog best last gehad van de jetlag. De terugvlucht is meestal erger dan de heenvlucht. We waren er met de hele familie, zo’n twaalf mensen in totaal, en hebben van alles gedaan. Niet alleen tempels bekeken, nee, ik heb voor het eerst in mijn leven ook gesnorkeld! We zijn begonnen op Java en naderhand naar Bali gegaan. Nu, na de vakantie, kan wat mij betreft alles weer gaan beginnen.

Tot nu toe heb ik me vooral in de academische wereld van de filosofie begeven. In Wageningen zijn we slechts met een kleine groep filosofen en heeft het merendeel van de onderzoekers vooral een technische achtergrond. De academische filosofie draait vooral om publiceren, prestaties, resultaten en geld verdienen. Ik kan inmiddels wel zeggen dat ik dat vrij goed kan. Toch voel ik me tegelijkertijd een geëngageerde filosoof en hou van het gesprek over wetenschap en samenleving. Dat engagement bestond de afgelopen jaren vooral uit het geven van lezingen over filosofie en klimaat bij allerlei filosofische organisaties, zoals in Den Haag en bij het Humanistisch Verbond. Ook schrijf ik nu publieksfilosofische boeken in het Nederlands, naast mijn academische publicaties in het Engels. Een voorbeeld is mijn nieuwe boek over filosofie en literatuur, waarin ik aan de hand van passages en figuren uit romans filosofisch nadenk over de zin van het leven in tijden van maatschappelijke crisis.

Tijdens die publiekslezingen kan ik ook in gesprek gaan met mensen die me verrassende vragen stellen. Net als jullie nu in dit interview. Het vraagt meer flexibiliteit van me en is onvoorspelbaarder dan een gesprek met academici. Die stellen een vraag waar je antwoord op geeft en dan is het klaar, of ze zagen aan de poten van je stoel (lacht). Dat gesprek tijdens die publiekslezingen verleidt me tot meer improvisatie en tot het leggen van onverwachte verbanden. Het publiek van dat soort lezingen bestaat soms uit ‘omgevallen boekenkasten’, waarmee ik bedoel dat ze vaak uiteenlopende achtergronden hebben en heel veel boeken hebben gelezen. Daar geniet ik van.”

Waarom is het nou zo belangrijk om aan filosofie te doen?

“In deze tijd is het van steeds groter belang om de strijd aan te gaan tegen sofisme, dat is het hart van de filosofie. Er zijn genoeg drogredeneringen en demagogische krachten die het publieke debat bespelen. Dat is natuurlijk ook een van de dingen die polarisatie in de hand werken. Ik denk dat de filosofie een rol te spelen heeft in het publieke debat en zie daarvoor een belangrijke rol voor de ISVW weggelegd. Maar dan is bekendheid in Nederland natuurlijk wel een voorwaarde. Nu zijn we best onbekend. Ikzelf bijvoorbeeld was hier nog nooit geweest. Dat is jammer, want er gebeuren hier geweldige dingen die georganiseerd worden door een zeer betrokken team. Daarbij is het idealiter zo dat de academische filosofie en publieksfilosofie elkaar aanvullen. De academische filosofie komt niet alleen wat brengen, maar kan ook het nodige halen hier bij de ISVW.

Natuurlijk is filosofie als zodanig belangrijk. Zelf ben ik op Heidegger gepromoveerd en ga ik binnenkort hier ook les over geven. Maar filosofie is ook belangrijk omdat het je helpt na te denken over de grondbegrippen en waarden die de wetenschappen en de samenleving vaak onbewust richting geven. In Wageningen, waar ik werk, zijn we bijvoorbeeld bezig met de transitie van fossiele naar hernieuwbare energiebronnen. We doen daar technisch en economisch onderzoek naar de bio-based of circulaire economie en ons team van filosofen gebruikt dan bijvoorbeeld Levinas om het gesprek over economie en ethiek te voeren met de technici. Zelf ben ik helemaal geen techneut, nee. Zij vinden mijn methodische en filosofische vragen over hun vanzelfsprekendheden wel interessant, zoals wat we verstaan onder het domein van het ‘economische’ en hoe zich dat verhoudt tot het domein van het ‘ecologische’, waar bij beiden het woord ‘eco’ of oikos in zit.

”
Tot nu toe heb ik me natuurlijk vooral in de academische wereld van de filosofie begeven. In Wageningen zijn we slechts met een kleine groep filosofen en heeft het merendeel van de onderzoekers vooral een technische achtergrond.

Een ander voorbeeld is de revolutie van kunstmatige intelligentie bij de ontwikkeling van beslissingsondersteunde systemen. Die roept belangrijke ethische vragen op maar ook filosofische vragen over de aard van intelligentie en wat een beslissing eigenlijk is. Filosofische bezinning kan een belangrijke rol spelen om die basale begrippen te ontwikkelen. Ik gebruik daar bijvoorbeeld het gedachtegoed van Derrida voor.”

Waar begin ik als ISVW-bestuursvoorzitter?

“Bovenaan mijn lijstje voor de ISVW staan drie dingen. Het instituut is ooit opgericht om een gemeenschap van intellectuelen te faciliteren die wilde nadenken over de geestelijke vernieuwing ... mens, cultuur en samenleving. Allereerst zou ik de kracht van die gemeenschap die zich verbonden voelt met de idealen van de ISVW sterker willen maken.

De ISVW werd en wordt gedragen door de gemeenschap, de Vrienden, en dat moeten we denk ik koesteren. Maar die gemeenschap is volgens mij breder en gaat ook over mensen die in kranten, blogs en tijdschriften, of middels wetenschap, kunst en cultuur nadenken over mens en samenleving, maar nu nog niet verbonden zijn aan ons instituut. Daarbij zie ik ook een rol voor de Vrienden van de ISVW, want zij kunnen misschien helpen om die gemeenschap rond de ISVW te verbreden en bekender te maken in Nederland. Jullie zijn immers de enige subsidieverstrekker binnen de publieksfilosofie in Nederland? Wij als instituut kunnen dan de rol nemen om zo'n levende gemeenschap van vrienden te faciliteren met onze activiteiten.

Tja en dan is er de kwestie van de verjonging van de deelnemers aan de cursussen. Hoe bereiken we meer jonge mensen die het debat voeren in de samenleving? Daar is al heel veel voor bedacht natuurlijk door het team en ik zal daar heus niet weer iets over herhalen wat al lang is geprobeerd. Toch moeten we hierover in gesprek blijven met elkaar. Is bijvoorbeeld een filosofiefestival voor jongeren niet een goed idee?

Dat brengt me bij een tweede punt. Ik heb de indruk dat er veel individuele, geëngageerde mensen rondlopen binnen het instituut die zich allemaal enorm goed inzetten om geweldige cursussen te organiseren, prachtige boeken te publiceren, en een fijne cursussfeer met goede faciliteiten te creëren. Maar dat we als instituut nog kunnen groeien in het gezamenlijk nadenken over de koers, het betrekken van docenten en vrienden in de ontwikkeling van het instituut, zodat het instituut meer wordt dan de inzet van individuele geëngageerde mensen die er werken. Ik zie hier ook een belangrijke rol voor mij als voorzitter, zowel in de bijdrage aan die samenhang alsook in de versterking van de band tussen het bestuur en het team.

Een derde punt is meer inhoudelijk. Wat mij heel erg aanspreekt is de visie van de ISVW dat filosofie niet alleen gaat over theorieën van grote filosofen, maar primair over het methodisch nadenken over willekeurige onderwerpen. We missen dat wel eens als samenleving; zoals het vermogen tot 'waarnemen' je nog niet in staat stelt om naar kunst te kunnen kijken, stelt het vermogen tot 'denken' je nog niet in staat filosofische vragen te stellen. Nadenken moet je leren en ik denk dat de ontwikkeling van die filosofische vaardigheid een belangrijk thema zou kunnen zijn dat ons werk binnen het instituut kan verbinden.

Literatuur is echt al jaren mijn grote liefde. Na het lezen van een roman schrijf ik altijd een persoonlijke noot over dat boek en de filosofische notie die het bij mij heeft gewekt. Geen recensie of zo. Het kan één zin zijn die mij uitnodigt tot reflectie, of een korte scène. Ik heb nu, in die aforistische stijl, dus kort, grappig en bondig met een boodschap van wijsheid al die verhaaltjes samengebracht in een boek. Daar ben ik best trots op!”

”*We doen onderzoek naar de bio-based economie en ons team gebruikt dan bijvoorbeeld filosofen zoals Levinas om het gesprek over economie en ethiek te voeren met de technici. Zelf ben ik helemaal geen techneut, nee.*

Papier Hier!

Het Vriendenmagazine in je brievenbus? Dat kan.

Het Vriendenmagazine verschijnt vier keer per jaar. Uit duurzaamheidsoverwegingen versturen we alleen de december-editie op papier. Deze blijkt aanzienlijk beter gelezen te worden dan de digitale edities. Daarnaast hebben Vrienden aangegeven dat zij het Vriendenmagazine graag op papier zouden willen ontvangen.

Een papieren versie bestellen?

Via de ISVW-website kun je voor € 6,50 een papieren exemplaar bestellen. Je krijgt dan het Vriendenmagazine in je brievenbus!

[Bestel hier je papieren Vriendenmagazine](#)

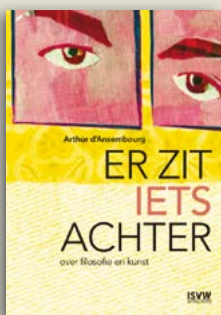

ISVW UITGEVERS

altijd het betere boek

Er zit iets achter
Over filosofie en kunst

Arthur d'Ansembourg

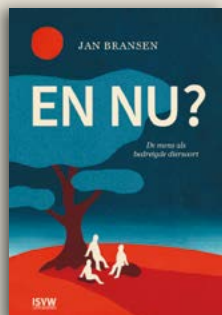

Aan de hand van een grote variëteit aan kunstwerken laat filosoof Arthur d'Ansembourg zien hoe filosofen nadenken over kunst. Een prachtig boek dat je inzicht biedt in de filosofische vragen achter de kunst, je leert kijken en aan het denken zet.

384 blz | € 29,95

En nu?
De mens als bedreigde diersoort

Jan Bransen

We stapelen crisis op crisis. De problemen zijn onderhand zo groot dat de constatering voor de hand ligt dat ook de mens een bedreigde diersoort is. De hoogste tijd, dus, om daar nu eindelijk eens iets aan te doen. Maar wat dan? En hoe?

288 blz. | € 24,95

De toekomst van werk
Van hiërarchie naar democratie

Lisa Herzog

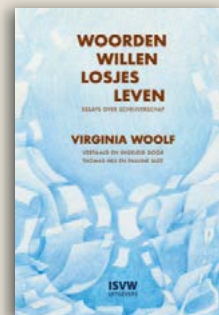

'Herzog is niet de eerste die pleit voor democratisering van werk, maar ze laat zien hoe urgent deze kwestie nu is, en ze geeft eigentijdse, realistische oplossingen om daadwerkelijk tot een cultuurverandering te komen.'
– Laura Molenaar, *Trouw*

208 blz. | € 24,95

Woorden willen losjes leven
Essays over schrijverschap

Virginia Woolf

Virginia Woolf reflecteert op haar eigen schrijverschap en dat van haar tijdgenoten. Niet alleen getuigen deze essays van een grote belezenheid en kritische scherpte, maar ook laten ze zien hoe speels en geestig Woolf kon zijn.

240 blz. | € 24,95

RECENT
VERSCHEENEN

Bestellen? ● isvw.nl/uitgeverij

De ISVW Vrienden Leesclub

Nachttrein naar Lissabon nodigt uit tot nieuw denken

In mijn studententijd was ik actief in het verenigingsleven en van daaruit werkte ik samen met de directeur van het universitair sportcentrum. Dat was een prettige samenwerking en wat me is bijgebleven is dat hij me – omdat ik een tripje naar Lissabon gepland had – het boek *Nachttrein naar Lissabon* van Pascal Mercier (pseudoniem van filosoof Peter Bieri) aanraadde. Wat een gouden tip was dat!

Door Sanne Rombouts

Dit boek is uitgegroeid tot de roman die ik het vaakst herlezen heb, een paar keer van kaft tot kaft, maar hij leent zich ook uitstekend om zomaar ergens open te slaan en je te laven aan prachtige beschrijvingen en treffende inzichten.

Nachttrein naar Lissabon verhaalt over Raimund Gregorius, een Zwitserse docent klassieke talen, die van het ene op het andere moment zijn geordende leven achter zich laat en de trein naar Portugal pakt. Zo'n docent van middelbare leeftijd is niet direct iemand waar je je als vierentwintjarige studente mee identificeert, zou je denken. Maar in

een goede roman doen dat soort oppervlakkige kenmerken er niet echt toe. Mercier zorgt ervoor dat ik vanaf bladzijde één in de huid van Gregorius kruip en met hem meemaak hoe hij zijn vertrouwde leventje achter zich laat en gaandeweg beschouwt wat dat doet met wie hij is.

Die radicale stap om in één keer het leven dat je leidt achter je te laten is een belangrijk thema in het boek en waarschijnlijk ook een van de redenen dat het me zo fascineert. Het is een prikkelende gedachte, immers, dat de mogelijkheid bestaat om je leven dusdanig om te gooien dat je een ander mens wordt. In de jaren nadat ik *Nachttrein naar Lissabon* voor het eerst las, heeft de mogelijkheid van een radicale wending me geregeld verleid en misschien heb ik daar zelfs op voorzichtige wijze gehoor aan gegeven, toen ik mijn voltijds kantoorbaan opzegde om filosofie te gaan studeren.

De ISVW Vrienden Leesclub

We zijn in ons Vriendenmagazine gestart met een rubriek onder de titel 'De ISVW Vrienden Leesclub'.

Wat is de bedoeling?

Een Vriend van de ISVW wordt door een andere Vriend uitgenodigd om iets te schrijven over zijn of haar favoriete boek. Dat kan een roman zijn, maar ook een kinderboek, filosofieboek, reisboek, autobiografie, hobbyboek of gedichtenbundel. Iedereen heeft wel zo'n boek dat je bijbleef in het leven. Wij zijn benieuwd naar de achtergrond daarvan. Wat boeide je aan het boek? Wat sprak je aan en vergat je niet meer? Wat leerde je van het boek of welke zin ben je nooit vergeten en ken je uit je hoofd?

Peter Jansen van de boekentafel in de lounge van de ISVW is initiatiefnemer van deze rubriek. Deze keer nomineert Sanne de volgende Vriend in deze ISVW Vrienden leesclub. Seandy Achthoven.

Gregorius raakt in de ban van een boek van de Portugese arts Amadeu de Prado. In fragmenten maken we ook als lezers kennis met het denken van die enigmatische dokter. In een passage die me bijbleef beschrijft hij zijn walging van hoe we steeds dezelfde woorden, uitdrukkingen, frasen en metaforen gebruiken die zo afgezaagd, uitgewoond en versleten zijn geworden. Het doet me denken aan het liedje *Kabalis* van Jurk!

*De tram zit vol met gekakel
Dan m'n collega, het volgende obstakel
Vrijheid is een schone zaak
Maar iedereen die lult maar raak.*

*Vergeeten wat speciaal is
Wat de liefde van de taal is
Dat de boodschap zo banaal is
Dat het niets meer dan kabalis*

"Ik wil de Portugese woorden *nieuw* maken" is een zin van Prado die blijft rondzingen in mijn hoofd. Ik herken de walging – of toch op zijn minst ergernis – over de leegte van platgetreden frasen en holle uitspraken. En ergens kan ik me ook wel wat voorstellen bij een nieuwe, frisse, schone taal. Maar – en dat weet Prado vast ook dondersgoed – een nieuwe taal, vers uit het plastic, is natuurlijk onmogelijk, want welke betekenis zou die taal nog kunnen dragen?

Wat we wel kunnen doen – en dat is wat ik zelf ook in mijn filosofische praktijk beoog – is het onderzoeken van de begrippen die we hanteren, het stof eraf kloppen, de gebreken repareren en op die manier écht gaan denken. De woorden zijn dan weliswaar niet nieuw, maar het denken wel en daar is die schone zaak van de vrijheid te vinden.

Nachttrein naar Lissabon laat op een wonderschone manier zien hoe ons leven van toevalligheden aan elkaar hangt, maar tegelijkertijd een verhaal vormt dat we zelf schrijven.

Sanne nomineert Seandy Achthoven.

“Als er geen boosheid zou zijn, dan zou er ook nooit iets veranderen in de wereld.”

Filosofie aan de Keukentafel

Deel 2 - Waarom ben ik boos?

Ik: Is er wel eens iemand woedend op jou geweest?

Ramses: De juffrouw.

Ik: Oh. Vertel eens.

Ramses: Toen had ik mijn werk niet gemaakt en het wel in de kast gelegd. Maar de juffrouw wou dat ik mijn werk uit de kast haalde, maar toen zei ik: “Dat kan je toch best zelf.” Dat vond de juf niet zo leuk.

Ik: Nee, dat snap ik.

Ramses: En toen hadden ze de directrice erbij gehaald. Allemaal omdat ik mijn werk niet uit de kast pakte.

Ik: Gossie. Niet dat soort fratsen hé, op je nieuwe school.

Ramses: Nee hoor. Maar juffrouwen worden ook sneller boos op mij dan op andere kinderen. Misschien ligt dat aan mij. Maar het kan ook aan de juffrouw liggen. Ik weet het niet.

Ik: Zou jij in een wereld willen leven waar nooit meer iemand boos is?

Ramses: Nee, want boze mensen zijn grappig.

Ik: Grappig?!

Ramses: Ja, bijvoorbeeld als er ruzie is op school. Dat is gewoon entertaining.

Ik: Echt? Als je zelf ruzie hebt, vind je dat dan ook ‘entertaining’?

Ramses: Nou dat niet. Ja, het is misschien een beetje stom.

Ik: Is dat de enige reden dat er boosheid moet zijn in de wereld, omdat het grappig is?

Ramses: Als er geen boosheid zou zijn, dan zou er ook nooit iets veranderen in de wereld.

Ik: Geef eens een voorbeeld.

Ramses: Kijk, in de politiek zijn mensen ook zo ongeveer 24/7 boos.

Ik: Dat is misschien dan weer iets te veel, of niet?

Ramses: Ja.

Ik: Maar ga verder met je punt.

Ramses: Als ze niet boos zouden zijn, dan weten ze ook niet wat ze willen en wat er moet veranderen.

Ik: Er kan ook een oorlog komen, omdat mensen boos zijn, of liever gezegd: omdat ze woedend zijn.

Ramses: Dat is waar. Je moet ook weer niet té boos worden.

Ik: Ben ik op een goede manier boos op jou?

Ramses: Ja hoor. Ik ben meestal ook gewoon onuitstaanbaar, dus ja.

Ramses (11 jaar) en ik, hun moeder Claudia (45 jaar, filosoof en communicatiespecialist), voeren een klein gesprek over grote onderwerpen.

ISVW Summerschool 2024

Genieting, de dood en klankschalen

In een warme week volg ik niet één, maar twee summerschools. Na 2,5 dag te hebben geluisterd naar Jan Flameling die het gedachtegoed van de filosoof Emmanuel Levinas probeert te verduidelijken, verkas ik naar 'Denken over de drempel', een cursus over het levenseinde.

Vol goede moed beginnen we bij Aristoteles, en reizen via Heidegger richting Levinas. Een prima cursusopzet, ware het niet dat het boven de dertig graden is en wij binnen luchtdicht zitten opgesloten. Halverwege dag één vertonen mijn hersenen al uitval. Er komen mooie definities voorbij van dingen die tot dan slechts vaag in mijn hoofd zaten, zoals: ethiek, auto-nomos (je legt jezelf de wet op) en eudaimonisme (geluksleer) Maar ook het verschil tussen 'zijn' en 'erzijn' (Dasein), waarbij 'er' impliceert dat je een onderdeel van de wereld bent en niet in je eentje opereert. Hierdoor ben je betrokken met al wat bestaat. Dit idee leidt soepel naar Levinas' beroemdste frase, "luisteren naar het Gelaat van de Ander". Geen simpele kost allemaal, maar Jan Flameling ontvangt vanuit de zaal een compliment over de heldere manier waarop hij Heidegger uitlegt, dus dat biedt hoop voor Levinas.

je al je hele leven depressief bent. Maar toch is het leven genieting, want de mens is in de basis een genietend wezen.

Mijn hersens geven het op, dus ik verkas naar een 'simpeler' onderwerp: de dood. 'Denken over de drempel' bestaat uit twee helften. Rico Sneller geeft tijdens de eerste helft zeer interactief les over twee onbekende Duitse filosofen, Hans Driesch en Hans Jonas. Wat is eigenlijk bewustzijn? Wat is ziel, wat is zelf, in hoeverre werkt logica, in hoeverre gaat het om gevoeligheid? Heelheid is onvernietigbaar, dus leidt het tot onsterfelijkheid? Innerlijkheid, metabolisme, omgevingsafhankelijkheid en "de dood is de bevestiging van het leven". Wat is de dood voor de mens die sterft en voor hen die achterblijven?

Wat is eigenlijk bewustzijn? Wat is ziel, wat is zelf, in hoeverre werkt logica, in hoeverre gaat het om gevoeligheid?

"De mens is een genietend wezen". Genieting is wat wij zijn en gaat vooraf aan genieten. Genieting is de eerste stap van het 'er zijn voor de Ander'. Lijden is een tekort aan geluk en geluk is de vervulling van genieting. Hersens kraken en vragen volgen. "Soms heb je ook helemaal niks aan filosofie", zegt Jan op de vraag hoe het dan moet als

Door Inge Kuijt

Michel Dijkstra, die veel weet over het boeddhisme en Japan, verzorgt de tweede helft van de summerschool. Hij laat dagelijks een klankschaal uitklinken en vertelt over zenmeester Dōgen, compassie en boeddhanatuur, maar stelt ons ook voor aan componist Claude Vivier, die muziek maakte over het levenseinde. Mooie citaten uit deze cursus: "De mens is doof geworden voor de stem van het zijn", "De dood geeft het leven een accent", "Wat mijn leven goed maakt, maakt mijn dood goed", "Het licht van de vrijheid in het aangezicht van de dood" en "Het stervensproces is de motor van het leven". Ik heb weer veel geleerd.

Kennismaken met Maarten van Doorn bestuurder Vrienden ISVW

Mijn naam is Maarten van Doorn. Ik ben 31 jaar oud en sinds de recente ALV algemeen bestuurslid van de Vrienden. Graag stel ik me aan jullie voor!

Een half jaar geleden ben ik vanuit Nijmegen verhuisd naar Malden, mijn geboorteplaats. Ik heb filosofie en psychologie gestudeerd en ben in 2022 gepromoveerd in de filosofie. Daarna heb ik enkele jaren aan de Radboud Universiteit onderzoek gedaan en lesgegeven. Over mijn onderzoek schreef ik het populairwetenschappelijke boek *Waarom we beter denken dan we denken*, dat genomineerd werd voor de Socratesbeker. Omdat ik academisch onderzoek en onderwijs als te abstract ervaarde, laat ik het universitaire wereldje achter me. Vanaf september ga ik aan de slag als onderzoeker/adviseur bij Oberon.

De ISVW ken ik al sinds 2015, toen ik er als student gratis een cursus van Vincent Icke mocht bijwonen na het winnen van een loterij. Later bleek dat ik de enige student was die zich voor deze loting had ingeschreven. Mijn boek is een uitvloeisel van de cursus 'Schrijf je eigen filosofische boek' die ik hier een paar jaar geleden volgde. Vorig jaar, tijdens de summerschool over Zarathustra, had ik een goede klik met Eduard van het Vriendenbestuur en zo is het balletje gaan rollen.

De ISVW is een plek waar ik heel graag kom. Als bestuurslid van de Vrienden hoop ik zowel veel bij te dragen als te leren. Het doet me deugd dat, nu ik de universiteit ga verlaten, publieksfilosofie op deze manier deel blijft uitmaken van mijn leven. Je zou kunnen zeggen dat filosofie nu mijn belangrijkste vrijetijdsbesteding is, net als voor veel Vrienden vermoed ik.

Er komen spannende tijden aan: mijn vriendin en ik verwachten

Maarten van Doorn

medio januari ons eerste kindje. Samen met een nieuwe baan, mijn eerste buiten de academische wereld, ga ik dus een uitdagende maar hopelijk ook leuke periode tegemoet. Als lid van het Vriendenbestuur draag ik graag bij aan de ISVW en de Vrienden als fijne, vertrouwde en stabiele factoren in mijn leven en dat van anderen.

Graag tot ziens op de ISVW!

White Space

Door Peter Jansen

Nee, dit stukje gaat niet over cocaïne, en ook niet over spacecake. Jammer misschien, voor een enkeling...

'White Space' is een begrip uit de marketing-wereld. Je zou het simpel gezegd als volgt kunnen omschrijven: White Spaces zijn ongebruikte gebieden die kansen geven om een product beter te benutten, een nieuw product of een nieuwe dienst te creëren. Letterlijk dus witte, lege ruimtes.

Waarom deze oproep?

Ik moest eraan denken in verband met de Vrienden van de ISVW. Wat is het geval? We hebben een bloeiende vereniging. Prachtige initiatieven zijn van de grond gekomen. Ik noem het Filosofenpad, het Vriendenmagazine, de Japan-dag, filosofie-

sche cafés en nog veel meer. Daar mogen we trots op zijn!

Dat willen we natuurlijk graag zo houden. Het betekent wél dat we alert blijven, het aantal leden minstens gelijk willen houden, maar liever wat groei in het aantal en nieuwe verbindingen zoeken. Kortom, meer naar buiten om de bekendheid op te zoeken.

Daarom gaat er in september een nieuwe Vrienden-commissie van start: de PR-commissie. Deze bestaat uit de volgende vrienden: Fred Ahsmann, Rity van der Avoort, Knup Fuhri, Inge Kuijt en Peter Jansen.

Ideeën, opmerkingen en adviezen zijn altijd welkom!

Zinrijke beelden

Door Kobi Wapenaar (schilderij)
en Hidde de Blouw (woorden)

Zinrijke beelden is een experiment van kunstenaars Kobi Wapenaar en Hidde de Blouw. In een *pas de deux* en dialoog brengen zij de schilderijen van Kobi tot spreken.

Een dans die woedt van binnen

De stier stormt over de vlakte
is hij kwaad, woedend?
Wil hij wraak, een rekening vereffenen
met hen die hem hebben gepijnigd en gekwetst,
beknot en onderdrukt?
Hij is ver-ont-waardigd, vrij wil hij zijn.
Vrij om het leven te ervaren.
Hij schudt zijn kop, richt zijn horens op zijn belagers,
de daders van zijn ontwaarding.

Maar er is geen tegenstander om te spietsen,
geen stierenvechter die hem steekt en uitdaagt.
Waarom blijft die witheet rode lap hem tergen?
Horendol wordt hij, fel en fanatiek,
wil stoten en nog eens stoten.
Tranen van verontwaardiging
vervloeien tot bloedrode schaduw.

Dan verstilt het beeld, vertraagt de woede.
Een zinding trekt als een windvlaag over de vlakte.
Langs zijn kop, over zijn rug.
Een stroom van kracht, groter dan hemzelf.
Een kracht die ook woedt in de rode lap boven hem.

In dit verstilde moment kust en streeft
een wijsheid de furie van zijn woede, en fluistert:
jouw kracht verliest al zijn eigen waarde
als je in woede een ander wilt ontwaarden.

De stier kijkt op, spant vol zijn spieren
en danst, met rode gloed,
verder over de wijde, vrije vlakte.

De toekomst van werk Van hiërarchie naar democratie Lisa Herzog

ISVW Uitgevers ISBN 9789083382913 (2024), 208 pagina's

Lisa Herzog houdt een vurig pleidooi voor een sociale, eerlijke en inclusieve organisatie van de arbeidswereld. Zij sluit nauw aan bij actuele maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. De toekomst van werk is maatschappijkritische literatuur, vooral een sociaaldemocratisch appèl. Verplichte kost voor vakbondswerkers en studenten politicologie en bedrijfskunde.

Met mijn 'redactiepet' op dien ik mezelf eerst door een ongebruikelijk synoniem heen te worstelen. Het woord 'globaal' betekent 'schetsmatig', maar volgens de context wordt 'wereldwijd' bedoeld. Het zal met de stijl en de vertaling samenhangen. Eenmaal door de eerste taalverwarring heen, wordt het boek steeds interessanter.

Herzog bekritiseert het kortetermijndenken van de vrije markt. Ze ontrafelt het misverstand dat de vrije markt zichzelf zal corrigeren, want deze is onderhevig aan hetzelfde systeem dat zij moet controleren. De rijken en machtigen die aan de knoppen draaien ontspringen opnieuw de dans. Door hun blunders gaan ze er financieel zelfs op vooruit, terwijl de massa aan de lopende band wordt uitgeknepen. Ondanks dat machines, robots en algoritmes ons eentonige en zware lichamelijke arbeid uit handen kunnen nemen, waarschuwt zij voor moderne slavernij.

Ze ontrafelt het misverstand dat de vrije markt zichzelf zal corrigeren, want deze is onderhevig aan hetzelfde systeem dat zij moet controleren.

De aan de lopendebandwerk gelieerde arbeidsdeling heeft de productiviteit en de economieën wereldwijd opgejaagd, maar ondergraaft tegelijkertijd de bezieling die met ambachtelijke arbeid samengaat, zoals zelfverwerkelijking en identiteitsontwikkeling. Terwijl werk toch juist een manier was om met anderen in contact te komen, raken werknemers steeds meer op zichzelf aangewezen. Deze ontwikkeling stapelt op algemene maatschappelijke individualisering. Behalve het gemis aan contact met elkaar, ontgaat werknemers steeds meer het gemeenschappelijk overzicht over hun gezamenlijke arbeid.

Waar zelfstandig functionerende automatische processen (algoritmes) almaar meer invloed uitoefenen op de bedrijfsvoering, dreigt cruciale informatie over het daadwerkelijk functioneren van het bedrijf over het hoofd te worden gezien. Ook door de bedrijfsleiding. De tussenliggende lagen zijn tenslotte weggesaneerd. Bijgevolg - om calamiteiten te voorkomen - wordt de rol van klokkenluider nog belangrijker dan die al was. Maar het waarborgen van die rol vergt politieke bereidheid. Hetzelfde geldt voor het belangrijkste advies van Herzog, om de top-downstructuur van bedrijven en arbeid democratischer vorm te geven, conform de politiek zelf. Haar hoop is dat nieuwe digitale methoden daarbij behulpzaam zouden zijn. Haar angst is dat die benut worden om het laatste beetje efficiëntie uit de medewerkers te persen.

Door Frans van der Lem

Subsidieproject filosofiefestival Denkkraft

Interview Coen Simon

Ik sprak met Coen Simon van het filosofiefestival Denkkraft, dat Filosofie Magazine dit jaar voor het eerst organiseert, met subsidie van de Vrienden. Het festival vindt plaats op zaterdag 9 november 2024 in PHIL in Haarlem. Je kunt je aanmelden via filosofie.nl/denkkraft.

Door Els Bijsterbosch

heel alledaags kan zijn, denk aan bijgeloof of fake news.

Bioloog **Midas Dekkers** spreekt met een filosoof over taal, aan de hand van de vraag: zijn dieren nog leuk als ze kunnen praten? Zo'n soort paradoxale vraag, waar eigenlijk geen antwoord op mogelijk is, brengt je wel verder in het denken over dieren of over taal.

Presentator **Tim Hofman** gaat in gesprek met **Bas Heijne**, over angst, woede en kwetsbaarheid. Ze bespreken bijvoorbeeld de vraag: kan een samenleving angstig zijn?

De gesprekken worden geleid door o.a. **Stine Jensen** en ikzelf (**Coen Simon**, red.). Jensen zal ook met het publiek nadenken over atheïsme en Lale Gül over verschillende vormen van atheïsme. Daarnaast is er een debatwedstrijd, zonder debatleider, tussen scherpe filosofen die een standpunt moeten verdedigen: Denkers in de ring."

Coen Simon

Waarom Denkkraft?

"Het festival heet Denkkraft, omdat het gaat over het denken zelf gaat. Het is met een reden dat 'filosofie' niet in de titel zit; dit project wil het denken zelf meer voor het voetlicht krijgen. Daarin onderscheidt het zich van bijvoorbeeld de Maand van de Filosofie of de Nachten van de Filosofie, die publieksfilosofie aan de man brengen. Het gaat dan om geëngageerde filosofie en vooral op welke manier je slimme perspectieven kan krijgen op het maatschappelijk leven; hoe je met filosofie maatschappelijke kwesties in een nieuw perspectief kan plaatsen. Dit festival daarentegen gaat om het denken zelf, en richt zich op het plezier en de verwondering van het filosoferen, met een origineel pro-

gramma met veel bekende filosofen die met bekende niet-filosofen en het publiek in gesprek gaan."

Wie hoop je aan te spreken?

"We willen mensen aanspreken die wel eens van filosofie gehoord hebben maar nog niet helemaal weten wat het is, mensen die nog niet weten hoe leuk filosofie is. Filosofie lijkt vooral een bezigheid voor mensen met een hogere opleiding, maar de doelgroep van dit festival bestaat uit mensen die geen hogere opleiding hebben. We hopen meer mensen aan het denken te krijgen, door dat denken aantrekkelijk te presenteren en in actie te laten zien. Daarom vragen we ook een lage entreeprijs."

Wat is er te doen op het festival?

"Er vinden gesprekken plaats tussen bekende filosofen en niet-filosofen en met het publiek. Tijdens die gesprekken is het denken in actie te zien en te brengen door de bezoekers. Het uitgangspunt van die gesprekken wordt gevormd door filosofische vragen over alledaagse kwesties. De niet-filosofische sprekers laten zien dat denken overal zit en niet alleen door filosofen wordt voortgebracht.

We zetten **Victor Mids**, de illusionist, tegenover een denker om in gesprek te gaan over 'het wondere bestaan'. Het gaat dan bijvoorbeeld over geloof, dat ook iets

FANTASTISCH

FILOSOFIE MAGAZINE

TIM HOFMAN **STINE JENSEN**

FILOSOFIE

VICTOR MIDS

FESTIVAL

Tickets bestellen doe je op filosofie.nl/denkkraft

09
11
'24

Mijn avontuur van leren

Deel 2

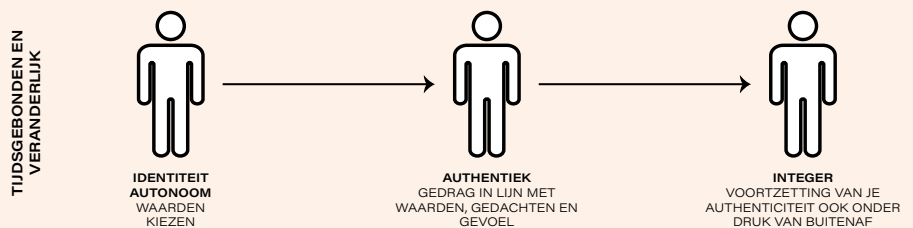

Door Anja Hoogenboom

Het avontuur van leren. Ja, het is wat, kennis te vergaren, proberen zaken te doorgronden, wijzer te worden. Het kan op vele manieren en op alle leeftijden; als baby, als je met je handjes dingen grijpt, tot aan de ouderdom. Dan heb je al de nodige levenslessen, gehad maar is het fijn om je nieuwsgierigheid te behouden.

Sinds 2017 ben ik me gaan interesseren voor filosofie. Dat begon pittig met een lezing over Jacques Lacan van professor Mooij. Toen was ik al driftig aan het meeschrijven: "Een mens bestaat niet op zichzelf, maar uit een reeks concepten, die hijzelf en de anderen zien." Er werd gesproken over drie ordes die Lacan hanteert: reëel, symbolisch en imaginair. Het was een sprong in het diepe, maar het was lekker om de hersentjes te laten kraken.

Van lieverlee belandde ik in april 2024 bij de module Wijsgerige ethiek op de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie (HTF). Wat ik mooi vind aan ethiek is dat een heel spectrum van het leven behandeld wordt; met waarden en normen hebben we per slot dagelijks te maken. Zo behandelden we in een hoofdstuk dit:

”*Wat ik mooi vind aan ethiek is dat een heel spectrum van het leven behandeld wordt; met waarden en normen hebben we per slot dagelijks te maken.*”

Nu zul je misschien denken: dat is een afbeelding uit het studieboek. Nee, het is een visuele samenvatting van de student Lezgin Aydin die hij vrij deelde met iedereen. Dit sociale aspect mocht ik wel, dat viel me ook op bij student Emil Flores Bolle die in een app schreef anderen graag voort te helpen 'om niet alleen met zaken te dealen'.

Hoe fijn om tussen die studenten te zitten en ze te horen spreken over ethische theorieën. En om te merken hoe gretig ze zijn en zaken zorgvuldig formuleren. Ik raakte soms ontroerd door de bewogenheid en door het gebruik van het woord 'ziel'. Bij de teamopdrachten stimuleerden we elkaar: gesprekken op niveau, maar ook samen lachen. Tijdens de behandeling van een moreel dilemma had ik een persoonlijke casus uitgewerkt die behandeld werd in een groepje. De leraar stuurde me met zachte hand bij om concreter te zijn, niet om de hete brij heen te draaien, gericht te werken en zaken juist te vatten opdat je ze van allerlei kanten kunt belichten.

Die brede kijk leerde je via de aloude deugdenethiek van Aristoteles tot aan de moderne zorgethiek van Joan Tronto. Allerlei termen las ik en net zoals bij het geloof heb je diverse stromingen. Zo begon het me te duizelen bij de vele vormen van utilitarisme. En had u wel eens gehoord van de liefdestheorieën van Keller, Velleman of Nozick? Ik niet, maar ook interessant om te lezen. Overigens jammer dat de Ethica van Spinoza niet aan bod kwam. Niettemin was er verder genoeg om te leren. Een goede methode hierbij was om telkens een hoofdstuk in mijn eigen woorden uit te leggen aan mijn man. Zo bezinkt het goed en hij was gelukkig een gewillig slachtoffer. Maar er waren ook strubbelingen zoals corona, bepaalde emoties en het tijdelijk zoekraken van een tentamenblad. Al met al was het ouderwets 'peentjes zweten' maar ik ben geslaagd. Op naar een volgend leeravontuur!

Vrienden Subsidie Nieuws

Ook dit jaar is er weer een ruim budget beschikbaar voor het ondersteunen van projecten op het gebied van de publieksfilosofie. Zie onze website voor informatie over het subsidieprogramma van de Vrienden van de ISVW: vrienden-isvw.nl/sponsoring-publieksfilosofie. Wil je ook een aanvraag doen? De eerstvolgende deadline is 30 oktober 2024; aanvragen gedaan voor deze datum worden in de bestuursvergadering van eind december behandeld.

Voor het jaar 2024 is tot nu toe subsidie toegekend aan de volgende organisaties en initiatieven:

ISVW en Vrienden – Filosofenpad

Het vernieuwde Filosofenpad is in de periode 2022-2024 ontwikkeld. Een belangrijk deel van de kosten wordt gedekt vanuit het subsidiebudget van de Vrienden. Op 9 juni 2024 is het Filosofenpad onder grote belangstelling op feestelijke wijze geopend, hier te bekijken: vrienden-isvw.nl/filosofenpad-feestelijk-geopend.

ISVW en Vrienden – Kitty van der Vliet Essaywedstrijd

Deze tweejaarlijkse essaywedstrijd voor jonge filosofen onder de veertig jaar wordt dit jaar voor de derde keer georganiseerd. De genomineerde essays en de toespraak van Jannah Loontjens tijdens de prijsuitreiking van de essaywedstrijd zullen worden gebundeld in een uitgave van ISVW Uitgevers. Net als bij de vorige uitreiking zal Kobi Wapenaar, Vriend in onze vereniging, weer een beeldje maken dat de winnaar van de wedstrijd als trofee ontvangt. Het thema van deze editie is 'Woedend en Wijs'. De voorzitter van de jury is Martha Claeys. Zie voor meer informatie: vrienden-isvw.nl/kitty-van-der-vliet-essaywedstrijd-2024.

ISVW en Vrienden – Fellowship

Samen met de ISVW stellen we voor het academisch jaar 2024-2025 weer een fellow aan. Deze fellow zal in een periode van twee jaar de publieksfilosofie promoten en bijbehorende activiteiten ontplooiën. Hij of zij zal aanwezig zijn op de ISVW en zijn/haar inzichten en netwerk delen met de staf van het cursusinstituut. De fellow stemt met de ISVW af wat deze activiteiten precies zullen zijn. Daarbij is het voor de ISVW belangrijk dat het thema waar de fellow zich mee gaat bezighouden een duidelijke publieke urgentie heeft en dat diens activiteiten aansluiten bij het ISVW-publiek en de doelstelling van de ISVW en de Vrienden van de ISVW. Zie voor meer informatie: isvw.nl/fellowship.

Stichting Maand van de Filosofie – Socratesbeker

Ook dit jaar ontvangt de Stichting Maand van de Filosofie subsidie van de Vrienden. De Socratesbeker is de prijs voor het meest urgente, oorspronkelijke en prikkelende Nederlandstalige filosofieboek dat in het voorgaande jaar is verschenen. Dit jaar is de prijs toegekend aan het boek *Trots*, dat geschreven is door de Belgische filosofe Martha Claeys. Martha zal naar aanleiding van deze toekenning een inleiding tijdens het filosofisch café van september verzorgen.

Filosofie Magazine – Filosofiefestival Denkracht

Dit betreft het organiseren van een festival, dat zich richt op het plezier en de verwondering van het filosoferen met een origineel programma met veel bekende filosofen die met bekende niet-filosofen en met het publiek in gesprek gaan. Filosofie lijkt vooral een bezigheid voor mensen met een hogere opleiding. De doelgroep van dit festival bestaat echter uit mensen die geen hogere opleiding hebben. Het festival vindt plaats op 9 november 2024 in PHIL Haarlem.

Vooraankondiging Vriendendag 2025

Veerkracht

Veerkracht is de titel van het prachtige boek dat Serv Wiersma, kenner bij uitstek, schreef over de oorspronkelijke bewoners van Noord-Amerika: de indianen. Ze leken verdwenen, uitgeroeid, en met hen hun culturen, talen en verhalen. Maar ze vertonen veerkracht en laten weer van zich horen. Ze eisen hun rechten op en hebben een boodschap die wereldwijd weerklank vindt, zeker nu in tijden van klimaatverandering: mensen zijn gelijkwaardig aan al het andere dat leeft en moeten daarom in balans leven met natuur en milieu. Wat betekent het vandaag de dag indiaan te zijn? Wat is er over van hun culturen, talen en verhalen?

We gaan er meer over horen op de Vriendendag 2025!

Die dag, de datum wordt binnenkort bekend gemaakt, staat in het teken van veerkracht. Net als de Japan-dag zal het weer een zeer gevarieerd geheel worden.

Colofon

Het Vriendenmagazine beoogt het volgende: De verbinding stimuleren tussen mensen met belangstelling voor publieksfilosofie, de Vrienden in het bijzonder, het breed delen van filosofisch en maatschappelijk betrokken verhalen, opvattingen en ervaringen.

Bestuur Vrienden ISVW

Fred Ahsman	Voorzitter	fahsmann@vrienden-isvw.nl
Vacature	Secretaris	secretaris@vrienden-isvw.nl
Joost Pigmans	Penningmeester	penningmeester@vrienden-isvw.nl
Eduard Heinerman	Bestuurslid	eheinerman@vrienden-isvw.nl
Maarten van Doorn	Bestuurslid	mvandoorn@vrienden-isvw.nl

Redactie Vriendenmagazine

Eindredactie	Erwin van Aalst, Rity van der Avoort
Redactiemedewerkers:	Stefan Steenkamp, Kobi Wapenaar, Frans van der Lem, Els Bijsterbosch, Anja Hoogenboom, Hidde de Blouw, Willemijn van Gaalen, Eduard Heinerman, Peter Jansen.
Columnist	Rudi Holzhauer
Keukentafelgesprekken	Claudia Pino & Josie Heerink
Foto's voorpagina	EVA Fotografie
Vormgeving & DTP	Jelle - Ontwerp, Foto & Druk

Het volgende Vriendenmagazine valt 10 december 2024 in je brievenbus en heeft als thema:

'Bij nader inzien'. Kopijsluiting is **22 november 2024**.

Jouw verhaal in het Vriendenmagazine?

Schrijf ons over je ervaringen tijdens cursussen of weekenden die over de publieksfilosofie gaan. Deel de levensverhalen waar je van geleerd hebt of die je tot inzicht hebben gebracht. Mail ons over gebeurtenissen of boeken die je geïnspireerd hebben.

We nodigen onze ISVW-Vrienden van harte uit om hun ervaringen en verhalen naar de redactie te sturen: rvdavoort@vrienden-isvw.nl

ISVW
● VRIENDEN